

Mohácsy Eszter

A pályakezdő Eugenio Montale költészete

A Szépiacsontok elemzése

Tézisfüzet

I. A kitűzött kutatási feladat előzménye, rövid összefoglalása

Eugenio Montale a huszadik századi olasz irodalom egyik legjelentősebb alakja, leginkább költői és prózaírói munkásságának köszönhetően. Művei, melankolikus és egyben ironikus hangvétele talán örökre bevésődtek az olasz irodalmi közönség emlékezetébe. Nyelvezetében követte a tradicionális formákat, felhasználta azokat, s belőlük táplálkozva új és innovatív megoldásokkal gazdagította verseit. Montale 1975-ben elnyerte az irodalmi Nobel-díjat, az olasz szakirodalom pedig a mai napig a huszadik századi költészet egyik alappilléreként tartja számon az olasz költő legfontosabb munkáit.

Disszertációmban arra törekedtem, hogy ezt a költői pályafutást minél mélyebben mutassam be. Kutatásaim során kiderült számomra, hogy sokkal részletesebb és átfogóbb képet tudok adni a Montale-versek gondolatvilágáról, ha egyetlen kötetre koncentrálok, választásom pedig az 1925-ben megjelent *Szépiacsontok* (Ossi di seppia) című, első verseskötetre esett, mivel ez a mű alapozza meg a montalei költészet lényegét. A költői munkásság talán legikonikusabb darabjáról van szó, olyan költői képekről és nyelvbéli megoldásokról, amik végérvényesen egybefonódtak nem csupán Montale munkásságával, de az egész huszadik századi olasz irodalom mondanivalójával, kérdéseivel és kétségeivel.

Dolgozatom – véleményem szerint – egyik legjelentősebb motívuma, hogy magyar nyelven íródott. Ennek oka abban rejlik, hogy kutatásom kezdeti fázisában kiderült számomra, hogy magyar nyelvű források Montaléről csak csekély számban, inkább összefoglaló jelleggel jelentek meg. Részletes elemzések, akár a *Szépiacsontokról*, akár más Montale-kötetéről nemigen található a magyar szakirodalomban, és ha akad is olyan tanulmány, ami viszonylag mélyrehatóbban vizsgálja a költői munkásságot, az inkább a huszadik századra datálható, és kevésbé foglalkozik a *Szépiacsontok* jelentőségével. Disszertációm két ponton jelentős mértékben eltér az eddigi magyar Montale-szakirodalomban fellelhető forrásoktól. Első eltérésként tekintek disszertációm témájára. Kutatásom fókuszában a *Szépiacsontok* áll, önmagában, függetlenül a későbbi művektől és az életmű egészétől (nem vitatva azt a tényt, hogy nyilvánvalóan ez a kötet adja a munkásság magját). A ciklusokon végig haladva, nem kevés verset komolyabban megvizsgálva próbálok a korai költészetet meghatározó motívumokat elemezni és értelmezni, kiemelve az eddigi magyar szakirodalomból szembetűnően hiányzó montalei csoda fogalomhoz vezető utat.

A másik fontos eltérés a kötet verseinek fordítása. Munkám során hamar kiderült, hogy a dolgozat csakis úgy adhat hiteles képet a költői pálya alapkövéről, ha a kötet összes verse le van fordítva magyarra. Éppen ezért disszertációmban leginkább saját fordításaimra támaszkodtam (a Függelék a teljes általam lefordított *Szépiacsontok*-kötetet tartalmazza), csak néhol segítségül hívva a már létező magyar műfordításokat. Mivel a *Szépiacsontok* teljes egészében eddig nem rendelkezett magyar fordítással, dolgozatom alaposságához elengedhetetlen volt az összes vers átültetése magyar nyelvre. Fordításaimban az egyetlen célom kizárólag a tartalom visszaadása és a szöveghűség volt, a formai szempontok figyelembevétele nélkül.

II. Az elvégzett vizsgálatok és eredmények

Disszertációmban Montale költői felfogása a fejezetek előrehaladtával rajzolódik ki, a kötet legjellegzetesebb motívumaira építve és azokat részletesen jellemezve. Egy pusztán a kötet szempontjából fontos életrajzi állomásokat felvonultató fejezet, valamint a Montaléra ható stílusirányzatokat felvázoló szakasz után a *Szépiacsontok* atmoszféráját igyekeztem megteremteni azzal, hogy a kötet keletkezéstörténetének állomásait mutattam be a szinte gyerekkori szárnypróbálgatásoktól fogva egészen a költő halála előtt egy évvel megjelent utolsó kiadásig. A művészeti irányzatok közül dolgozatomban talán az impresszionizmus kapta a legtöbb szerepet, ezen belül is a zenei impresszionizmus és Claude Debussy munkássága, ami meglepő módokon köszön vissza a *Szépiacsontok* verseiben. Ugyanígy fontos jellegzetessége a kötetnek a részben T. S. Eliot nevéhez köthető tárgyi megfelelő költői eszköze, ami – noha Montale egyedi módon használja – a huszadik századi líra elszemélytelenedő irányába mutat, a *Szépiacsontok*ban mégis a személyes meglátások még szemléletesebb bemutatására szolgál. A költő személyes tapasztalatai nyilvánvaló nyomot hagytak az első kötet versein, ugyanakkor fontosnak tartottam egy fejezetet a *Szépiacsontok* beszélői pozíciójának szánni, vagyis a lírai én megjelenésének sokoldalúságát felvázolni, annak ellenére, hogy a *Szépiacsontokkal* kapcsolatban az általam megvizsgált olasz szakirodalom egyszerűen nem tér ki a „ki a beszélő” kérdéskörre. A disszertáció talán legfontosabb részének tartom a kötet kulcsmozzanatainak részletes bemutatását, a csodafelfogás boncolgatását, a természet képeinek a beszélőre tett hatását és a költői képekhez társuló jelentések mélyebb megértését. Külön kiemelném a

„meglazult láncszem” stratégiáját feldolgozó fejezetet, amely részletesen kitér arra, hogy a beszélő egy végeláthatatlan láncolatként tekint az életre, aminek egyre jobban ránehezülő monotonitását meg kell törnie ahhoz, hogy valami jót is láthasson a láncon kívül, valami olyat, ami nem a lánc része, hanem attól függetlenül, szabadon létezik. Ez a szabadság és kivételesség teszi az adott jelenséget (például a citromok illatát) egyenlővé a csodával, mivel a varázsa nem látványosságában, hanem a monotonitástól való függetlenségében rejlik. A csoda megtapasztalásához pedig a láncolat tökéletes egységét kell megbontani, megtalálni a „meglazult”, vagyis a hibás láncszemet. Montale számára csoda minden és mindenki, aki képes megállítani az élet elkerülhetetlen monotonitását, a céltalan körforgást, és elfeledteti az emberi lét fájalmát és bizonytalanságát. Csoda lehet a kert vagy gyümölcsös, amely egy saját kis ábrándozó világot rejt magában, ahogy csoda lehet a távolból figyelt nő angyali alakja is, amely rövid pillanatok erejéig elfeledteti a költővel az élet gyötrelmeit, és csoda maga a természet is, amely mindentől függetlenül létezik és tündököl, átvészelve korokat és emberi sorsokat. Lényegében a *Szépiacsontok* meghatározó gondolatvilág egészében ezen az alaptézisen nyugszik.

A dolgozat magyar nyelvű mivolta és a fordítások megléte indokolta a magyar recepciótörténet bemutatását is egészen a kezdetektől napjainkig, kiemelve a magyar szakirodalom Montaléhoz való viszonyulásának leginkább említésre méltó mozzanatait. Montale magyar fogadtatására ugyanazok a kétoldalú, főként ellentétpárokra alapozó értelmezések jellemzők, mint bármely más Montaléval foglalkozó szakirodalomra. Ugyanígy indokoltnak tartottam a magyar műfordítói hozzáállást is megvizsgálni a legkiemelkedőbb Montale fordítók szemszögéből, valamint saját fordításaimmal összehasonlítva. A magyar recepciótörténetről összességében elmondható, hogy inkább Montale munkásságának és poétikai világképének egészét elemezte, mintsem egy-egy kötetet részletesen. Mivel az életmű alapjait a *Szépiacsontok* fektette le, természetes módon erre reflektált leginkább a magyar szakirodalom is. Ugyanakkor önmagában Montale első verseskötetét senki sem értékelte, csupán az egész életmű fényében utaltak a benne szereplő művekre. A magyar jellemzések hasonló vezérfonal mentén haladtak, megemlítve az adott kort, mint háttérkörülményt, s ebbe ágyazták a montalei gondolatvilág sarokköveit. A magány, a kívülálló lét és a kiábrándultság vissza-visszatérő alapmotívumok, ezek kapták a legtöbb figyelmet, míg az ironikus, szépség iránt fogékony, csodát kereső oldal inkább háttérbe szorult. A vátesz-szerepet teljes egészében elutasító költő képe jelenik meg, akinek tehetségét egyik elemző sem vitatja, jelentőségének lényegét azonban nem mindig ugyanazokban a vonásokban látják. A legmélyebb értelmezések Kardos Tibor, Szénási Ferenc, illetve a két kiemelkedő fordító, Kálnoky László és Lator László nevéhez fűződnek, akik

megvizsgálták a mondanivaló rétegeit, túlléptek az első benyomásokon, amely csupán egy kiábrándultság okozta melankóliából álló fátyol, és igyekeztek a montalei „igazság közepére” rávilágítani. Mindezt a magyar közönség számára befogadható, saját irodalmunkkal párhuzamba állítható példákkal tették. Mivel a disszertáció jelentős mértékben támaszkodik az általam fordított *Szépiacsontok* kötetre, ezért fontosnak tartottam bemutatni a fordításaim mögött megbújó motivációk mélyebb feltárását egy-egy példán keresztül, ahogy ezt már a korábbi fejezetekben is tettem. Dolgozatomnak nem volt célja a magyar fordításelméleti diskurzus bemutatása, ugyanakkor az utolsó fejezetben apró kitekintések erejéig mégis igyekeztem a magyar huszadik századi fordítói fősodorról összekapcsolni Montale verseinek megjelent magyar változatait, hogy a verseket ne csupán a Montale-szakirodalom felől, hanem a magyar fordítói hagyomány szemszögéből is vizsgáljam.

Disszertációm célja tehát az volt, hogy a *Szépiacsontok*on keresztül bemutassam a huszadik századi olasz líra egyik legnagyobb alakjának költői világát és egy olyan összefoglaló jellegű munkát alkossak, ami gazdagíthatja a magyar Montale-szakirodalmak sorát és némi újdonságot is közölhet a költői munkásság magyar közönség számára eddig kevésbé ismert mozzanataival kapcsolatban.

III. A disszerens munkássága a témával kapcsolatban

MOHÁCSY Eszter, *Zene a költészetben – Eugenio Montale művészete* (La musica si infiltra nella poesia – l’arte di Eugenio Montale), In: *Verbum Analecta Neolatina*, XVIII (2017) / 1-2, Budapest: Balassi Kiadó, 113-133.

MOHÁCSY Eszter, *Recenzió: Eugenio Montale: Ossi di seppia, a cura di Pietro Cataldi e Floriana d’Amely*, Milano, Mondadori, 2016, in: *Verbum Analecta Neolatina*, XX (2019) / 1-2, Budapest: Balassi Kiadó, 173-175.